

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Τοῦ κ. ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ

N. KAZANTZAKH : Θάταν λάθος μεγάλο νά πει ΙΑΠΩΝΙΑ — ΚΙΝΑ κανείς ὅτι ὁ Νίκος Καζαντζάκης κάνει «φιλολογία» στά βιβλία τῶν ταξιδιωτικῶν του ἐντυπώσεων. Θά μπορούσε ἴσως νά ὑποστηρίξει πῶς λείπει μιὰ γενική ἀρχιτεκτονική, πῶς μάταια γευρούμε μέσα σ' αὐτά τήν κομψή καί περίτεχνη φράση, τή λεπτή καί χαριτωμένη ποίηση. Κι' ἀκόμη, πῶς βρίσκονται σελίδες προχειρογραμμένες, πού θά μπορούσαν καί νά λείψουν. Ἀλλά ὅλα αὐτά συμβαίνουν ἀκριβῶς γιατί ὁ Καζαντζάκης δέν κάνει «φιλολογία». Δέν ἔχουμε ἐδῶ τόν ἥρεμο καί γαλήνιον ἀφηγητή, πού θ' ἀνασύρει τίς στοιβαγμένες μέσά στή μνήμη του ἐντυπώσεις γιά νά τίς τακτοποιήσει σέ φράσεις. Ὁ Καζαντζάκης γράφει μέ ὄλο του τό εἶναι. Φαντάζομαι γιά Ζαρατούστρα : «Γράφε μέ τό αἷμα τῆς καρδιάς σου καί θά ἴδεις πῶς τό αἷμα εἶναι πνεῦμα». Οἱ ἐντυπώσεις πού κυνηγᾶ ἀκούραστο στά μακρινά του ταξίδια, ἀπό τήν ἀκρῆ τῆς Δύσης ὡς τά βάθη τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι γι' αὐτόν προπάντων μιὰ ἀφορμή γιά ν' ἀναταραχθεῖ ὅ,τι ἔχει συγκεντρωμένο βαθιά μέσα του ἀπό πείρα ζωῆς καί στοχασμό καί νά γευρεῖ διέξοδο, ἐκφραση, μορφή ἐξωτερική. Ὁ Καζαντζάκης δέν μᾶς ἡσυχάζει τήν ψυχή σέ μιὰ σιγαλή ὀνειροπόληση, ἀλλά τήν ἀναστατώνει ὡς τό βάθος. Βάζει φωτιά στή φαντασία μας, εἶναι σά νά μᾶς ἀρπάξει ἀπό τό χέρι καί νά μᾶς τραβάει στά ταξίδια του, μαζί του. «Ὅταν κλείσω τά μάτια γιά νά χαρῶ μιὰ χώρα, χοιμοῦν καί μοῦ τή φέρνουν κ' οἱ πέντε μου αἰσθήσεις, οἱ πέντε γιομάτοι στόματα ἀπλοκαμοῖ τοῦ κορμιοῦ μου. Χρώματα, φρούτα, γυναῖκες. Μυρωδιές ἀπό περβόλια, ἀπό βρωμερά στενοσόκακα, ἀπό μασκάλες...» Σημειῶνω τήν τελευταία τούτη φράση, ἰδιαίτερα χαρακτηριστική, γιατί μᾶς ἀποκαλύπτει, ὡς ἕνα βαθμό, πῶς βλέπει, πῶς αἰσθάνεται καί πῶς γράφει ὁ Καζαντζάκης. Τό ὕφος του εἶναι προσωπικό, γεμάτο κίνηση. Δέ σταματάει πουθενά, δέν ἀργοπορεῖ σέ τίποτε. Οἱ εἰκόνες ἔρχονται γοργές, ἡ μία πίσω ἀπ' τήν ἄλλη, μᾶς κατακλύζουν. Κ' ὕστερα, τό κυνήγι τῶν ἀντιθέσεων. Ἡ ὁμορφιά κ' ἡ ἀσκήμια. Ἡ ἀπόλαυση καί ὁ πόνος. Ὁ πλοῦτος κ' ἡ φτώχεια. Ἡ εὐγένεια καί ἡ χυδαιότητα. Ὁ πολιτισμός κ' ἡ βαρβαρότητα. Τό ὕψος καί τό βάθος. Γιά νά συλλάβει τό νόημα ἐνός τόπου δέ στέκεται στό μέσον ὄρο. Ἀναζητεῖ τά ἄκρα. Γιατί μόνον αὐτές οἱ φοβερές ἀντιθέσεις ἔχουν τή δύναμη νά τόν συνταράξουν κατάβαθα, νά τόν κάμουν νά σκεφθεῖ, νά ποθήσει, νά λαχταρήσει, νά γευθεῖ. Ἡ μεγάλη αἰσθητική χαρὰ κ' ἡ πιό ἀπαίσια ἀηδία εἶναι χορδισμένες στόν ἴδιο τόνο. Ὁ Καζαντζάκης μοιάζει μ' ἕνα τόξο πάντοτε τεντωμένο.

Θά ρωτοῦσε κανείς, μήπως ἔτσι γίνεται μονότονος, βαρετός, κουραστικός ; Ὁχι. Σπάνια διάβασα σελίδες πού νάχουν μέσα τους τόση ζωντάνια. Μᾶς μεταδίνει τή δίσπα του, τήν περιέργειά του, λαχταροῦμε νά γνωρίσουμε μαζί του ἄλλους τόπους, ἄλλες ἀνθρώπινες ζωές. Ἐγραψε κάποτε ὁ Οὐάιλντ ὅτι ἂν ἤθελε κανείς νά γνωρίσει τήν Ἰαπωνία, ἀντί νά ταξιδέψει, θάταν προτιμότερο νάρθει σ' ἐπαφή μέ ἀντικείμενα τῆς γιαπωνέζικης τέχνης καί τότε θά εἶχε τίς πιό αὐθεντικές ἐντυπώσεις. Χαριτωμένη παραδοξολογία ! Μέσα στίς σελίδες τοῦ Καζαντζάκη ἀκοῦμε τή μυρωδιά τῆς γῆς καί τῶν παραγμάτων, τή μυρωδιά τῶν ἀνθρώπων. Ἀγγίζουμε τή γιαπωνέζικη ψυχή. «Ὁ Γιαπωνέζος λέει : Στήν ἀρχή εἶταν ἡ πράξη. Πιστεῖται πῶς ἀπάνω στήν κακοτράχηλη τούτη γῆς, ἡ δράση εἶναι ὁ μόνος δρόμος τῆς σωτηρίας». Καί μαθαίνουμε πῶς γιά νά γνωρίσεις τήν Κίνα «χρειάζονται δυνατά νεῦρα. Ν' ἀντέχεις στίς βρώμες καί τίς βαρεῖες μυρωδιές καί σά ἀφοβερά θεάματα τῆς γύμνιας, τῆς πείνας, τῆς ἀρρώστειας. Ν' ἀντέχεις στήν ἀδικία». Ἡ ὀξεία του παρατήρηση, ἡ ἐπιγραμματική ἐκφραση, μᾶς ἀναγκάζουν νά τόν παρακολουθοῦμε, ἔτοι ἡ ἀλλιῶς, στά συμπεράσματά του.

Ἀλλά ὅ,τι ἀκόμη μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι πού ἀφίνει νά ξεμυτίσουν συχνά μερικές βασικές ἰδέες του, πού γυρίζουν καί τυραγοῦν τό μυαλό του. Ἀντιγράφω ἀπό πλῆθος τέτοιες πού ἔχω ὑπογραμμίσει : «Ναί, ξέρω, ἡ ἀμερικανοποίηση τοῦ κόσμου εἶναι ἕνα ἀπό τά πιό θλιβερά κι' ἀναπόφευγα στάδια πού θά περάσει ὁ βιομηχανικός πολιτισμός, πρί χαθεῖ». Κι' ἄλλοῦ : «Δικαιοσύνη θά πει ; ὁ φύσει δούλος νά ἔχτελει χρέη δούλου κι' ὁ φύσει ἄρχοντας χρέη ἄρχοντα» γιατί πιστεῖω ἀκλόνητα στήν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων». Καί δέ θά μπορούσε νά συμβεῖ διαφορετικά, παρά νά διαβλέπουμε ὀλόκληρη τήν ψυχοσύνθεση, τή νοοτροπία καί τίς πεποιθήσεις τοῦ Καζαντζάκη μέσ' ἀπό τίς ἐντυπώσεις του, — νά μαντεύουμε ὅλες τίς ἐσωτερικές ἀγωνίες καί τή διανοητική περιπλάνηση ἐνός ἀνθρώπου πού βάθυνη στόν ἑαυτό του καί πού σάν καλλιτέχνης θέλει νά δοθεῖ, γιατί πουθενά ἄλλοῦ δέ βρίσκει χαρὰ κι' ἀνάπαυση.